

**EÖTVÖS LORÁND
TUDOMÁNYEGYETEM**

Pályamunka

*Hertelendy Kálmán, Zala vármegye főispánja
(1872 – 1875)*

Témavezető:

Dr. habil Kalocsai

Péter tanszékvezető

Készítette:

Gyenge Dániel

történelem

alapszak

Szombathely

2024

Tartalom

Tartalom

1. Bevezetés.....	3
2. Hertelendy Kálmán Zala vármegye főispánja lesz	4
2.1 Hertelendy Kálmán személyes kapcsolatai, és a főispáni beiktatási ceremóniája	4
2.2. Az 1870. évi VLII. törvénycikk a köztörvényhatóságok rendezéséről, a polgári közigazgatási rendszer kialakulása.....	8
2.3 A zalavári apátság ügye	11
2.4 Zala vármegye és a községi törvény	13
2.5 Hertelendy Kálmán főispán és a tanügy	15
2.6 Zala vármegyei polgárok levelei Hertelendy Kálmánhoz	17
2.7 Járványhelyzet Zala vármegyében, Hertelendy Kálmán karitatív tevékenysége....	18
2.8 Hertelendy Kálmán főispán és a közoktatás, közigazgatás problémáinak kezelése .	19
2.9 A muraközi kérdés	23
3. Hertelendy Kálmán lemondása a főispáni pozícióról és a halála	26
4. Összegzés	27
5. Felhasznált irodalom	28

1. Bevezetés

Témaválasztásomat több tényező is indokolta. Lokálpatriótának tartom magam, ebből adódóan mindig is érdekelt nem csupán a szülővárosom Zalaegerszeg, hanem Zala vármegye története is. Az is befolyásoló tényező volt, hogy a dualizmus korszaka áll történettudományi érdeklődésem középpontjában, azon belül is a politikatörténelem. Témaválasztásom, Hertelendy Kálmán mellett tehát két érv is szólt. Az egyik az, hogy egy helyi kötődésű személyiségről beszélünk, aki meghatározó alakja volt vármegyéim történetének, a másik pedig hogy dualizmus kori. Történetünk főszereplője a kiegyezést követő és a Tisza Kálmán-féle konszolidációt megelőző időszakban volt a (zala)szentgróti körzet országgyűlési képviselője, majd a ciklus letelte után 1875-ig Zala vármegye főispánja. Hertelendy Kálmán azonban nem mint főispán, s nem is mint képviselő lett emlékezetes szereplője a magyar történelemnek, hanem mint katona. 1848 – 1849-es honvéd szabadságharcosként nagy katonai hősiességről és bátorságról tett tanúbizonyságot. Legnevezetesebb tettei között szerepel az, hogy Buda visszafoglalásakor a 47. honvédszászlóalj századosaként halálos lövést adott le a császári helyőrség parancsnokára. Ezzel szerzett országos hírnevet magának. Hertelendy Kálmán kiegyezés utáni politikai pályafutásáról összefüggő tanulmánykötetben, cikkben, könyvben tudomásom szerint nem értekeztek még, alapvető célom az volt, hogy hiánypótlóan feltárjam és ismertessem egy zalai születésű hős honvéd százados politikusi munkásságát, azon belül is a főispáni működésére fókuszálva.

Pályamunkámban többek között ezekre a kérdésekre kerestem választ: Voltak-e olyan unikális intézkedései, melyek kiemelhetik a többi vármegyei főispán sorából. Hogyan vette ki a részét főispánként a kiegyezés utáni liberális reformintézkedések (például Eötvös József 1868-as népiskolai törvénye) helyi megvalósításából? Mit sikerült elérnie a kormánnyal együttműködve a vármegye érdekében?

2. Hertelendy Kálmán Zala vármegye főispánja lesz

2.1 Hertelendy Kálmán személyes kapcsolatai, és a főispáni beiktatási ceremóniája

1872. szeptember 31-én fontos napra virradt a zalai lakosság Csáktornytól (Zala)egerszegen keresztül Balatonfüredig, új főispánt neveztek ki Zala vármegye élére. Ennek a tekintélyes közjogi méltóságnak az új képviselője történetünk főszereplője Hertelendy Kálmán lett.¹ Dolgozatom eme fejezetében az ő főispánságáról fogok értekezni, többek között arról, hogy a vármegye lakossága milyen elvárásokat támasztott felé, a vármegye mely tekintélyes főuraival, politikusaival, értelmiségieivel vette körbe magát, s milyen, a kiegyezés utáni polgári korszak elsőrendűvé vált közügyeit karolta fel. Mindezt a zala vármegyei sajtó közleményei, cikkei, tudósításai alapján fogom bemutatni.

Hertelendy Kálmán kinevezéséről a Zala-Somogyi Közlöny így számolt be: „*A Buda-Pesti Közlöny hivatalos rovatából örömmel vesszük Hertelendy Kálmán – lapunkban előre jelzett – zalamegyei főispánná lett kineveztetését. Örömrömben az egész megye osztozik, kik ismerjük a tevékeny férfiú hazafias buzgalmát. A szeretet, mellyel üdvözöljük, adjon erőt kitartást nem kis horderejű hivatalának sokáig leendő viselésére*” – zárult a hivatalos közlemény,² mely arról is tanúskodik hogy Hertelendy nem csupán azért volt köztisztviselőben álló személy vármegyében, mert a '48-49-es szabadságharcban honvéd zászlóaljparancsnokként a vérét áldozta a hazáért, amivel kétség kívül bizonyította hazafias elköteleződését, hanem a közvélemény mint magánember is erényes polgárnak tartotta.³

A Közlönyben arról is lehet olvasni, hogy az újonnan kinevezett főispán tiszteletére rendezett beavatási ceremóniára a vármegye teljes lakosságát meghívták, akik csatlakozhattak ahhoz a díszes küldöttséghez, mely az újonnan kinevezett főispánt üdvözölte a főúr lesencetomaji családi birtokán. Az esemény szenzációs jellegét az is mutatja, hogy a lap arról is tájékoztatta az olvasókat, amennyiben vonattal utaznak,

¹ Hírek. Zala-Somogyi Közlöny. Nagykanizsa, 1872. október 10. 82. szám 2. p.

² Hírek. Zala-Somogyi Közlöny. Nagykanizsa, 1872. október 10. 82. szám 2. p.

³ Foki Ibolya: Honvéd századosból főispán: Hertelendy Kálmán 1820-1875. In: Őrnagyok, századosok, hadnagyok: a 47. honvédzászlóalj tisztjei 1848-1849. Zalaegerszeg, 2021. 163. p. (Magyar Nemzeti Levéltár Zala Vármegyei Levéltára)

honnan és mikor indulnak pontosan a járatok. Ahogy az erről szóló cikk tájékoztatásából is kiderül, az egyik fő vasúti csomópont Keszthely volt. Onnan lovaskocsival lehetett megközelíteni a Balaton-felvidék területét, köztük Hertelendy családi rezidenciáját Lesencetomajt is.⁴

A hagyományokhoz hűen a főispánt a vármegye jelentősebb városainak képviselői, tanácsnokai, tisztségviselői üdvözltek. Az ünnepségen Tapolca, Keszthely, Zalaegerszeg, Nagykanizsa lakossága is képviseltette magát. Az eseményen Skublics László a Zala Megyei Gazdasági Egyesület alelnöke emelkedett ki, aki méltató szavakkal üdvözlte Hertelendy Kálmánt megköszönve, hogy alapító tagként részt vett a szervezet létrehozásában.⁵ A Zala Megyei Gazdasági Egyesület 1861-ben alakult meg, melynek elnöki tisztségét Hertelendy 1867-től haláláig töltötte be. Emellett az egyesület borászati és szőlészeti szakosztályát is irányította 1864-től 1866-ig, ami korántsem véletlen, hiszen buzgón foglalkozott szőlőtermesztéssel és bortermeléssel lesencetomaji birtokán.⁶ A gazdasági egyesületek egyébként minden vármegyében kulcsfontosságú intézményei voltak a kiegyezést követő időszakot meghatározó gazdaságfejlesztési és újjászervezési politika lokális szakmai megvalósításában és támogatásában is.⁷

A gazdasági egyesület mellett egy másik jelentős civilszervezet, a zala vármegyei tanítói kar tagjai is képviseltették magukat, ezzel is mutatva, hogy a dualista rendszer politikai elitje a nemzeti haladás szempontjából prioritásnak tartotta az analfabetizmus csökkentését, s a polgárosodás jegyében az oktatás kiterjesztését a társadalom minél szélesebb köreire. A kiegyezés szellemét egyébként hűen reprezentálja az, hogy az eseményt záró pohárköszöntésekben a szabadelvű reformer Deák Ferencet, a szabadságharcos Hertelendy Kálmánt éppúgy éljeneztek és dicsérték mint a 1848 – 1849-et leverő és megtorló Ferenc Józsefet és a királynét is mint az új alkotmányos rend őreit.⁸

⁴ Badacsony, okt. 13. 1872. Zala-Somogyi Közlöny. Nagykanizsa, 1872. október 17. 84. szám. 3. p.

⁵ Tisztelgés Zalamegye főispánjánál. Zala-Somogyi Közlöny. Nagykanizsa, 1872 október 24. 86. szám 2. p.

⁶ Foki Ibolya: Honvéd századosból főispán: Hertelendy Kálmán 1820-1875. In: Őrnagyok, századosok, hadnagyok: a 47. honvédszászlóalj tisztjei 1848-1849. Zalaegerszeg, 2021. 168. p. (Magyar Nemzeti Levéltár Zala Vármegyei Levéltára)

⁷ Foki Ibolya: Honvéd századosból főispán: Hertelendy Kálmán 1820-1875. In: Őrnagyok, századosok, hadnagyok: a 47. honvédszászlóalj tisztjei 1848-1849. Zalaegerszeg, 2021. 163. p. (Magyar Nemzeti Levéltár Zala Vármegyei Levéltára)

⁸ Tisztelgés Zalamegye főispánjánál. Zala-Somogyi Közlöny. Nagykanizsa, 1872 október 24. 86. szám 2. p.

Az új főispán kinevezését követő, s a hivatalos beiktatási ceremóniát megelőző időszakban az ünneplésen volt a fő hangsúly. A Zala-Somogyi Közlöny egyik újságírója is részt vett az egyik ilyen rendezvényen, melyet a Badacsonyan tartottak. Ez nem sokkal a kinevezés után, október 13-án zajlott, Hertelendy-t csak november első napjaiban iktatták be új pozíciójába. A badacsonyi ünnepségről szóló tudósításból az is kiderült, hogy Hertelendy szűk baráti társaságának kik voltak a részei. Olyan emberekről beszélünk, akik többek között az 1848 – 1849-es szabadságharc hősei voltak, ez arról is tanúskodik hogy az osztrák-magyar kiegyezés után az elitbe visszatérhettek azok a meghatározó személyek, akiket a húsz évvel ezelőtti eseményekben való részvétel miatt megbüntettek, lefokoztak, ellehetetlenítettek. Hertelendy Kálmán a zala vármegyei 47. zászlóalj parancsnokaként vett részt a szabadságharcban, a nevét azért is fontos ennek kapcsán megjegyezni, mert ő volt az aki Buda ostrománál lelőtte a vár helyőrségének parancsnokát. A szabadságharc leverése után besorozták közlegénynek a császári hadseregbe, ahonnan 1850-ben szabadult váltságdíj fejében.⁹ A badacsonyi ünnepség felszabadult hangulatú volt, s Hertelendy népes társasággal vette magát körül, ami nem véletlen hisz közkedvelt személy volt a megye elitjében. Az ünnepségen jelen voltak a barátai, volt képviselőtársai, politikustársai is. Közülük fontos kiemelni Királyi Pált, Mezriczky Pétert, Bessenyei Ernőt.¹⁰

Királyi Pál József egy sokoldalú értelmiségi személyiség volt, a zalabaksai választókerület országgyűlési képviselői tisztét töltötte be, emellett újságíróként és agrárpolitikai szakértőként is dolgozott. Hertelendyvel a szabadságharcban lépett kapcsolatba, őt is besorozták a megtorlás éveiben a császári hadseregbe. A kiegyezés után politikai pályára lépett, liberális programmal indult a választásokon, s a Deák-párt színeiben szerzett országgyűlési mandátumot. Mindemellett Királyi Pál pártfogója, mecénása lett befolyásos politikusként s gazdag arisztokrataként is a fővárosi kultúrának, hozzá kötik a Zeneakadémia és a Népszínház megszervezését is.¹¹ Mezriczky Péter is

⁹ Tisztelgés Zalamegye főispánjánál. Zala-Somogyi Közlöny. Nagykanizsa, 1872 október 24. 86. szám 2. p.

¹⁰ Arcanum. Kézikönyvtár. Magyar Életrajzi Lexikon. Királyi Pál József <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/k-760F2/kiralyi-pal-jozsef-763E9/> (Letöltve: 2024. 04.24. 20:16)

¹¹ Foki Ibolya: Honvéd századosból főispán: Hertelendy Kálmán 1820-1875. In: Őrnagyok, századosok, hadnagyok: a 47. honvédszászlóalj tisztjei 1848-1849. Szerk: Molnár András Zalaegerszeg, 2021. 163-166 p. (Magyar Nemzeti Levéltár Zala Vármegyei Levéltára)

ikonikus személyiség volt a vármegye életében, ő volt az aki a szabadságharc leverése után menedéket adott a megye jeles szülöttjének Deák Ferencnek, az első felelős magyar kormány igazságügyi miniszterének. Mindemellett hozzá köthető a Kővágóörsön felállított négy osztályos algimnázium megalapítása is.¹² Hertelendy-t katonai bajtársi viszony fűzte Bessenyei Ernőhöz, aki főhadnagyként szolgált a 47. honvédszászlóaljban.¹³

A badacsonyi ünnepségen a mulatozás mellett nem maradhattak ki a szónoklatok sem. A lap beszámolója szerint Mezriczky Péter Hertelendy-t méltató beszédében leszögezte, hogy Ő az első főispán a Zrínyiek óta, aki helyi szülöttként tölti be ezt a hivatalt. Bessenyei Ernő a szabadságharc során tanúsított bátorságát és vitézségét emelte ki, Királyi Pál érzelmes felszólalásában a baráti szeretet nyelvén megszólalva fejezte ki Hertelendyvel kapcsolatos érzelmeit. Kifejezte, hogy jóbarátként, erényes, törvénytisztelő polgárként, szerető családapaként is felnéz rá. Mindebből arra következtethetünk, hogy Hertelendy nem pusztán egy köztisztelőben álló személy volt a megye elitjében, hanem közszeretnek is örvendett.¹⁴ Az újdonsült főispán olyan emberekkel vette magát körül, akikkel mély érzelmi, és bizalmas viszonyt ápolt ezzel is stabilizálva magát az új pozíciójában. Ilyen ember volt Skublics László is, a vármegye főjegyzője, aki Hertelendyt méltató beszédében a szabadságharcos múlton felül kiemelte, hogy neki is része volt zalaszentgróti országgyűlési képviselőként, s a Deák-párt politikusaként a kiegyezést követő alkotmányos rendet megerősítő törvények meghozatalában. A badacsonyi ünnepség fontos díszvendége volt még az egyik aradi vértanú, Poeltenberg Ernő özvegye is.¹⁵

A díszes ünnepségeken túl érdemes megemlíteni, hogy Hertelendy Kálmánnak már a főispáni beiktatása előtt is több hivatalos üdvözlőlevelet címeztek a lakosság életét átfogó társadalmi, vallási szervezetek is, mellyel azt az igényt is kifejezték, hogy a vármegyének egy egységet kovácsoló, konszenzust teremtő főispánra van szüksége. A

¹² Arcanum. Kézírásvár. Magyar írók élete és munkái – Szinnyei József. Mezriczky Péter. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-irok-elete-es-munkai-szinnyei-jozsef-7891B/m-96B16/mezriczky-peter-999A5> (Letöltve: 2024.04.24. 20:18)

¹³ Arcanum. Kézírásvár. Bona Gábor: Az 1848/49-es szabadságharc tisztikara. Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban. Életrajzi adatok. Galánthai Bessenyei Ernő. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Bona-bona-tabornokok-torzstisztek-1/szazadosok-az-184849-évi-szabadsagharcban-96F2/eletrajzi-adatok-989D/b-991B/galanthai-bessenyei-erno-99C0/> (Letöltve: 2024.04.24. 20:20)

¹⁴ Badacsony, okt. 13. 1872. Zala-Somogyi Közlöny. Nagykanizsa, 1872. október 17. 84. szám. 3. p.

¹⁵ Badacsony, okt. 13. 1872. Zala-Somogyi Közlöny. Nagykanizsa, 1872. október 17. 84. szám. 3. p.

nagykanizsai zsidó hitközség levelét fontos itt kiemelni, melyben Hertelendyt mint a nemzeti haladás ügyéért dolgozó, szabadelvű politikust említik, ami nem véletlen hisz a Deák-párt egyik helyi befolyásos politikusa és országgyűlési képviselője volt. A levélben a hitközség vezetői utalnak a kiegyezést követő, zsidókat is emancipáló egyenjogúsítási, vallás – és lelkiismereti szabadságot bebetonozó, a jogkiterjesztés elvét a kollektív jogok helyett szem előtt tartó törvényekre is, melyben támogatásukról biztosították a főispánt és a pártját. Ennek ellenére a nagykanizsai zsidók nemcsak mint állampolgárok, hanem mint kollektív vallási közösség is kifejezték hűségüket az újdonsült főispán felé.¹⁶

November 3-án megtörtént Hertelendy Kálmán beiktatási ceremóniája, amiről a Zala-Somogyi Közlöny részletesen beszámolt. A délutáni órákban Zalaegerszeg és Pózva határán először a vármegye közönségét képviselő küldöttség fogadta az új főispánt, akik díszes kíséretet adtak a városba való ünnepélyes bevonulásig. A küldöttség tagjai gondoskodtak a díszfogadásról és a fogatokról is. Miután a főispán megérkezett a vármegyeszékhelyre, s a menet megállt a főispáni lakás előtt, egy közgyűlés által felkérgetett egyházi vezető mondott üdvöztető szónoklatot, ezzel is jókívánságot adva magának a vármegye első számú vezetői tisztségének. A közgyűlést elnöklő alispán ezután bemutatta a vármegye tisztviselői karát. Másnap reggel a megyei bizottmány tagjai és a tisztviselői kar összegyűlt a vármegye dísztermében, onnét pedig az alispán vezette az összegyűlt tömeget az istentiszteletre, melyen maga Hertelendy is részt vett. A szentmise után a díszteremben (a „megye termében”) megnyitotta a főispán a megyei bizottmányi közgyűlést, s letette a hivatali esküjét, miután jelképesen birtokba vette az elnöki széket, s a főjegyző is üdvözölte. A ceremónia a közgyűlés jegyzőkönyvének lezárásával, s a sajtónak való átadásával zárult.¹⁷

2.2. Az 1870. évi VLII. törvénycikk a köztörvényhatóságok rendezéséről, a polgári közigazgatási rendszer kialakulása

Ezek a nagy csinnadrattával megrendezett díszes ünnepek s az emelkedett hangulatú ceremónia is tükrözték azt, hogy a főispáni tisztség tekintélyes pozíció volt, nem tölthette be akárki s aki ezt a hivatalt viselte általában köztisztviselőben álló személy lehetett, elég érdemmel a háta mögött ahhoz, hogy az uralkodó, akinek államfői

¹⁶ Nagykanizsa, okt. 21-én 1872. Zala-Somogyi Közlöny. Nagykanizsa, 1872. október 7. 87. szám. 1. p.

¹⁷ Zalamegye új főispánjának beiktatási ünnepélye. Zala-Somogyi Közlöny. Nagykanizsa, 1872. november 10. 91. szám 1. p.

jogköréhez tartozott a főispánok kinevezése (Hertelendy idejében I. Ferenc József) megtisztelje bizalmával. A főispán ugyanis az uralkodó előtt tartozott felelősséggel, jogköréit azonban az 1870. évi köztörvényhatóságok rendezéséről szóló XLII. törvény szigorúan szabályozta. Fontos és felelős közjogi méltóság volt a főispáni tisztség, ugyanis a főispán volt a végrehajtó hatalmi ág, a kormány helyi képviselője. Ahogy a törvénytörvényben olvasható a funkciója: „*ellenőrzi a törvényhatósági önkormányzatot, őrködik a törvényhatóság által közvetített állami közigazgatás érdekei felett*”¹⁸

A főispán feladata sokrétű volt, lényegében az egész vármegye közigazgatását a két másik hatalmi ágat is beleéve (igazságszolgáltatás, helyi törvényhozás) együtt a legkisebb községektől a városokig felügyelnie kellett: „*megyei, széki, vidéki, kerületi rendes közgyűlések előtt, az alispánból, főjegyzőből, tiszti ügyészből s az állandó választmány alelnökeiből alakított számonkérő széklet tart*” – írja a törvény szövege.¹⁹ Feladatát képezte az is, hogy minden évben felülvizsgálja a hatósági tisztségviselők eljárásait, szolgálatteljesítését, s egyúttal egyeztetnie kellett a vezető tisztségviselőivel a központi kormányrendeletekről is, amikor a kormány a polgármestereket és az alispánt tájékoztatta. Mindemellett vizsgálatot rendelhetett el a törvényteleniséget elkövető, hivatalával visszaélő, vagy hanyag munkát végző tisztségviselő ellen, az eljárás ideje alatt pedig az illetőt fel is függeszthette hivatalából. Erre volt is példa önkényeskedő, hatalmával visszaélő szolgabírókkal szemben.

Azt, hogy a főispánnak milyen nagy hatalmi befolyása volt is bizonyítja, hogy a törvény lehetővé tette a választott alispán és polgármester menesztését is azzal a megköttetéssel hogy a belügyminiszternek is jóvá kellett hagynia. Azonban a főispán nem pusztán felügyelte a helyi igazgatást – aminek a közvetlen vezetése a vármegyei alispán feladata volt – hanem a közvetítés is a központi kormány és a megye, önkormányzatok között. A köztörvényhatóságok rendezéséről szóló új törvény lehetővé tette azt is, hogy a főispán felterjesztést tehet a kormánynak, ha az alispán vagy a polgármesterek nem tudják végrehajtani a központi rendeleteket. Erre szintűgy volt példa, az oktatásűgygel kapcsolatosan, erre is részletesen ki fogok térni a későbbi fejezetekben. A főispán emellett

¹⁸ 1870. évi XLII. törvénycikk a köztörvényhatóságok rendezéséről. Netjogtár. IV. fejezet. 53. paragrafus 7. p.

¹⁹ 1870. évi XLII. törvénycikk a köztörvényhatóságok rendezéséről. Netjogtár. IV. fejezet. 53. paragrafus a) pont 7. p.

számos olyan tisztviselőt is kinevezhetett, akik neki tartoztak felelősséggel, ilyenek voltak a biztosok, a várnagyok, a segéd – és kezelőszemélyzet.²⁰

Mivel Hertelendy Kálmán főispáni működését többnyire a vármegyei közgyűlésekről szóló Zala – Somogyi Közlönyben megjelent tudósítások alapján írom le a dolgozatomban, kitérek arra hogyan is működött a törvények szerint egy ilyen megyegyűlés. Fontos megemlíteni, hogy a vármegyei közgyűlés rendjét és az alispán, illetve más vezető tisztségviselők jogkörét is az 1870. évi köztörvényhatóságok rendezéséről szóló XLII. törvény szabályozta. Ez a törvény azért volt fontos, és újító mert létrehozta a polgári közigazgatást választható testületekkel, hivatalokkal, a döntéshozatalt és a végrehajtást is jogszerűvé és szabályozottá téve.²¹

A vármegyei közgyűlés elnöke a főispán volt, ő nyitotta meg és zárta le, avagy rekesztette be az eseményt. A törvény azt is szabályozta, hogy milyen időközönként kell kötelezően összeülnie a vármegye képviselőinek. Mivel az elsőrendű téma a költségvetés megvitatása volt negyedévente tűzték ki a tanácskozásokat, minden év őszén és tavaszán a múlt évi költségek megvizsgálása és a jövő évi tervezett költségvetés kapcsán. Az alispánnak és a polgármestereknek is jogukban állt bármikor rendkívüli gyűlést összehívni, azonban meghatározott időn belül ki kellett hirdetnie a napot, és a gyűlés tárgyát. A gyűlést a főispán vezette, nyitotta meg és egyúttal zárta le. A tanácskozás rendje és szabályszerűsége felett is a főispán őrködött, s a kérdéseket és indítványokat is ő bocsátotta szavazásra. A szavazás nyílt közfelkiáltással zajlott, azonban tíz közgyűlési tag kérelmére az elnök köteles volt elrendelni a név szerinti voksolást is. Bár a közgyűlésen jelenlévő tagok (tisztségviselők, bizottsági tagok) vehettek részt a döntéshozatalban, de volt egy megkötés a részrehajlás megkerülése végett, hogy egy bizottsági tag sem vehet részt olyan tanácskozásban melyekben közvetlenül érdekelve van. A gyűlést a lakosság is végig követhette hallgatóságként elkülönített helyiségből.²²

A vármegyei közgyűlés tagjai a főispán mellett az alispán, jegyző, tiszti ügyész, árvaszéki elnök, szolgabíró, főpénztárnok, főorvos, főmérnök, közgyűlési számvevő, levéltárnok tisztségeket betöltő polgárok voltak, akiknek szavazati joguk volt és a

²⁰ 1870. évi XLII. törvénycikk a köztörvényhatóságok rendezéséről. Netjogtár. IV. fejezet. 53. paragrafus 7. p.

²¹ 1870. évi XLII. törvénycikk a köztörvényhatóságok rendezéséről. Netjogtár. III. fejezet. 5. p.

²² 1870. évi XLII. törvénycikk a köztörvényhatóságok rendezéséről. Netjogtár. III. fejezet. 6. p.

tanácskozásokban is aktívan részt vettek. A tisztségviselők mellett fontos megemlíteni a viriliseket is, akik legtöbbször adózóként választhatóak voltak a közgyűlés bizottságába, ahol szavazati és felszólalási joggal is bírtak. A megyegyűlések legfontosabb döntéshozatali szerve a közgyűlés állandó választmánya volt, amely az önkormányzatok legjelentősebb ügyeinek tárgyalását készítette elő. A választmány tagjait három évre választotta a bizottság, s az alispán (Zala vármegyében Czutor Imre) felügyelte a munkáját. Ez a szerv indítványozhatott, s egyúttal javaslatokat is tehetett együtt, vagy szakosztályokra bontva a felelősebb és racionálisabb döntések meghozatala érdekében.²³

2.3 A zalavári apátság ügye

1872 novemberétől tehát munkába kezdett a főispán, amiből nem volt hiány, a vármegye közvéleményét régóta foglalkoztatta a zalavári apátság egyházi közigazgatási hovatartozásának kérdése, melynek megoldása egyre sürgetőbbé vált. Bár az ország központi vezetése, s a parlament számára kevésbé, de a zalaiak életében az apátság szuverenitásának ügye kiemelt fontosságú volt, a februári vármegyei közgyűlésben újra napirendre is került a kérdés. Maga a lap szerkesztője is kifejezte abbéli reményét, hogy Hertelendy Kálmán főispánként hatékonyan fog tudni intézkedni az ügyben.²⁴

A vármegye közgyűlése nem is volt rest, az egyik tisztségviselő, Hegedűs József be is nyújtotta az apátság függetlenítésére vonatkozó indítványát: *„E szerint a nagyméltóságú közoktatási magyar királyi minisztérium útján hódolatteljes köszönő-iratot intéz az alkotmányos magyar király Őfelségéhez, hogy a zalavári apátságnak a gottwitzi apátságtól való függetlenítését legkegyelmesebben elrendelni méltóztatott. Továbbá kérvényező feliratot intéz még a megye nagyméltóságú Trefort Ágoston vallás-és közoktatási magyar királyi miniszter úrhoz, az iránt hogy a zalavári apátságnak önállóságát törvény által biztosítani eszközölje, s az apátság jövedelmének első sorban I Zalaegerszegem létesítendő gimnázium második sorban pedig Nagykanizsán már létező főgimnázium szükségére való fordítását engedélyezni, illetőleg elrendelni méltóztassék”.* A vármegye a zalavári apátság sorsa mellett a polgári oktatás fejlesztését és az új intézményrendszer mihamarabbi kiépítését, vagyis még az Eötvös József minisztersége alatt meghozott népoktatási törvény végrehajtását is fontosnak tartotta. Miután a

²³ 1870. évi XLII. törvénycikk a köztörvényhatóságok rendezéséről. Netjogtár. III. fejezet. 7. p.

²⁴ Hírek. Zala-Somogyi Közlöny Nagykanizsa, 1873. január 2. 1. szám 3. p.

vármegyei közgyűlés lekérte az iskolaépítéshez, intézményalapításhoz szükséges központi forrásokat, Hertelendy Kálmán kétszáz, míg a pécsi püspök ötszáz forinttal támogatta a leendő zalaegerszegi gimnázium megépítésének projektjét.²⁵

A zalavári apátság birtokjogát 1715-ben III. Károly osztrák császár és magyar király az alsó-ausztriai gottweigi apátságnak adományozta.²⁶ A tulajdonviszonyok megváltozása által a zalavári magyar bencés közösség bevétele így külföldre áramlott, ezzel is elvonva forrásokat a helyi keresztény közösségtől. Zala vármegye képviselői (Hertelendy Kálmán is tagja volt ekkor az országgyűlésnek) 1869-ben interpellálták is a kormányt az apátság elszakadásának és függetlenedésének ügyében, s Eötvös József kultuszminiszter 1870. május 18-án fel is terjesztette a kérést az uralkodóhoz, akitől válasz augusztus 17-én érkezett. Mint kiderült az uralkodó nem támogatta az elszakadó törekvést, s új apátot nevezett ki Schwerdfeger Engelbert személyében aki élethossziglan gyakorolhatta tisztségét. Halála után azonban lehetővé vált a teljes függetlenedés. A zalavári apátság ügyének „megoldását” tehát végül egy haláleset hozta el.²⁷ 1872. december 22-én elhunyt a gottweigi főapát, amiről 1873 januárjában a bécsi lapok, s azon keresztül a Zala-Somogyi Közlöny is beszámolt.

Szintúgy 1873 januárjában a zalaegerszegi tornaegylet is közgyűlést tartott, amelynek központi témája a vármegyei sportélet fejlesztése és a testnevelés oktatás megszervezése volt, amely iránt éppúgy el volt kötelezve Hertelendy Kálmán, mint a népoktatás mellett. A közgyűlést levezető alelnök, Boschán Emil beszámolt az éves jelentésről, mely szerint az egylet taglétszáma dinamikusan gyarapodott. Míg a múlt évben, 1872-ben húsz tagot számlált az egyesület, 1873 januárjára százhusz főre duzzadt az állománya. A szervezet anyagilag is gyarapodott, a Trefort Ágoston által vezetett vallás – és közoktatásügyi minisztérium évente 400 forint folyósításában állapodott meg az egyesület képviselőivel. A jó híreket hozó jelentés után Hertelendy Kálmánt a tornaegylet

²⁵ Zalamegye bizottmányi közgyűlése. Zala-Somogyi Közlöny. Nagykanizsa, 1873. február 9. 12. szám 1. p.

²⁶ Karácsony György: Zalaapáti község monográfiája. Zalaszentgrót, 2000 (Asperján László) 18. p.

²⁷ Karácsony György: Zalaapáti község monográfiája. Zalaszentgrót, 2000 (Asperján László) 43-45. p.

tiszteletbeli taggá választotta, mivel ő is közreműködött országgyűlési képviselőisége idején politikustársaival együtt az egyesület felvirágoztatásában.²⁸

2.4 Zala vármegye és a községi törvény

A jó hírek mellett azonban voltak aggasztó jelenségek is. A Zala-Somogyi Közlöny januári számában megjelent egy olvasói levél, mely erélyes intézkedésre szólította fel a főispánt és a lakosságot az illegális halászat megakadályozása érdekében. Az ügy súlyosságát mutatja az is, hogy a levél szerint a nagykanizsai piacon több ezer illegálisan halászott halat értékesítettek. Mindez annak ellenére történt, hogy a kereskedelmi minisztérium szigorú rendelettel igyekezett szabályozni a tömeges halpusztítást.²⁹

1873. május 5-én újra összeült a vármegyei közgyűlés. Hertelendy Kálmán „érzelmes, szép beszéddel” nyitotta meg a megyegyűlést, beszélt a megye biztató közállapotairól, helyzetéről, s egyúttal kitért a német császár szentpétervári útjára, melynek apropóját az orosz Romanov-cárral való hivatalos találkozója adta. Hertelendy ezt fontos diplomáciai eseményként kezelte, a „béke zálogát” látta benne. A nyitóbeszédében szót ejtett arról is, hogy a bécsi közkiállítás 300 év óta először szerepel Magyarország mint önálló ország, s az ipari fejlődésben is biztosan haladunk előre. A főispán kifejezte abbéli reményét is, hogy a békés prosperitást mely kezdett kibontakozni a monarchiában nemcsak országos hanem megyei szinten is tapasztalhatja a lakosság. Erre a derűs beszédre azonban árnyékot vetett az alispán, Cutor Imre által felolvasott közigazgatásról szóló jelentés, mely viszont ráterelte a figyelmet a közvélemény negatív megítélésére a kiegyezés utáni vidéki közigazgatási rendszerrel kapcsolatban.³⁰

Ehhez szorosan kapcsolódik az 1871-ben meghozott községi szabályokról szóló XVIII. törvénycikk, mely előírta a községek polgári önkormányzatokká való átszervezését, megosztva, s bürokratizálva az eredetileg teljhatalmat élvező testület s az

²⁸ A zalaegerszegi tornaegyesület január 5-én tartott üléséről. Zala-Somogyi Közlöny. Nagykanizsa, 1873. január 19. 6. szám 2. p.

²⁹ Hírek. Zala-Somogyi Közlöny. Nagykanizsa, 1873. január 26. 8. szám 3. p.

³⁰ Zala megye évnegyedes közgyűlése. Zala-Somogyi Közlöny. Nagykanizsa, 1873. május 11. 38. szám 1. p.

azt befolyásoló földesurak hatalmát.³¹ Ez a nagyszabású feladat is Hertelendy Kálmán főispáni adminisztrációjára esett, ami korántsem volt zökkenőmentes. Viszont a polgárosodás szempontjából nagy horderejű változást hozó törvényről volt szó. A központi intézkedés végrehajtása azonban az alispán feladata volt, a megyei közigazgatás tényleges irányítását ugyanis ez a tisztségviselő látta el. Neki kellett végrehajtania a közgyűlés határozatait, a kormányrendeleteket, s ő írta alá a vármegye nevében kiállított okmányokat, felterjesztéseket.³² Zala vármegye kiegyezés utáni polgári közigazgatását Hertelendy Kálmán főispánsága idején alakították ki, mely kisebb-nagyobb módosításokkal 1950-ig, a tanácsrendszer kiépítéséig fennmaradt. A megye 5995 négyzetkilométernyi területe tizenkét – a tapolcai, sümegi, (zala)szentgróti, pacsai, kanizsai, keszthelyi, (zala)egerszegi, letenyei, (zala)baksai, alsólendvai, csáktornyai, perlaki székhelyekkel – járásra oszlott. A járások igazgatását az élükre kinevezett szolgabírók végezték.³³

Ennek a törvénynek a végrehajtása, vagyis a községi tanácsok alispáni irányítás alatti megszervezése sok időt vett igénybe, az alispán beszámolója szerint 600 községben kellett megszervezni az iskolaügyet, a közlekedést, a kereskedelmet, és a közmunkát. A megye vezetése hivatalos látogatásokat is tett a vármegye főbb városaiban többek között Tapolcán, Sümegen, Nagykanizsán, Perlakon, Csáktornyan. A főispán az alispánnal egyetemben a kedélyek lecsillapítása érdekében ígéretet tett arra, hogy részletesebben beszámol a látogatásain tapasztaltokról a jelentéseiben, ezzel is átláthatóbbá téve a törvény végrehajtásának adminisztratív folyamatát. A vármegyei közgyűlések papírmunkáján felül a főispán nagy buzgalommal törekedett a lakossággal való közvetlen kapcsolattartásra is.³⁴

³¹ Arcanum. Kézíkönyvtár. Magyar Néprajz. VIII. társadalom. A paraszti társadalommorfológiai leírása. Öngazgatás, közigazgatás. A község szervezete. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/MagyarNeprajz-magyar-neprajz-2/viii-tarsadalom-CA13/a-paraszti-tarsadalom-morfologiai-leirasa-D0A6/onigazgatas-kozigazgatas-D359/a-kozseg-szervezete-D35A/> (Letöltve: 2024.04.24. 23:45)

³² 1870. évi XLII. törvénycikk a köztörvényhatóságok rendezéséről. Netjogtár. IV. fejezet. 8. p.

³³ Foki Ibolya: A polgári vármegye 1872 után. In: Ezer év. Zala megye története. Zalaegerszeg, 2009. (Pannon Lapok Társasága) 54. p.

³⁴ Zalamegye évnegyedes közgyűlése. Zala-Somogyi Közlöny. Nagykanizsa, 1873. május 11. 38. szám 1. p.

2.5 Hertelendy Kálmán főispán és a tanügy

1873 májusában a sajtó részletesen be is számolt az ünnepélyesre és jó hangulatúra sikeredett keszthelyi és nagykanizsai látogatásairól. Hertelendy Kálmán mint a tanügyet prioritásnak tartó vezető az oktatási intézmények látogatására helyezte a hangsúlyt mindkét településen. Hertelendy 1873 májusában látogatta meg jóbarátja Királyi Pál kíséretében a Balaton-parti várost. A sajtóbeszámoló szerint a települést tele aggatták nemzeti zászlóval is a főispán tiszteletére, s a járási szolgabíró és a városbíró is szívélyesen üdvözölte. Hertelendy a kedves fogadtatásra egy érzelmes beszéddel reagált, melyben kifejezte a községi törvénnyel járó közigazgatási reformintézkedésekre is utalva, hogy tisztában van a főispáni poszt gyakorlásával járó felelősséggel, s mindent meg fog tenni Keszthely fejlődéséért. Viszont sokkal érdekesebb a tudósításban az a rész, mely arról tájékoztat hogy Hertelendy Kálmán volt az első a főispánok sorában aki meglátogatta az elemi iskolákat. Az újságíró ezekkel a szavakkal méltatta: *„Kitűnt őméltóságának látogatásából, hogy ő nemcsak a közigazgatás – és igazságszolgáltatásnak, hanem a tanügynek is buzgó pártolója”*.³⁵ Hasonló fogadtatásban részesült Hertelendy Nagykanizsán is.

A lap így számolt be a látogatásról: *„Főispán úr méltósága a tanintézetek meglátogatásával tanúbizonyságát adta annak, hogy magas hivatása egyik legerénydűsabb köteleméhez sorolja a népnevelés szent és nemes ügyét, mert tudja és átérzi, hogy csak az a nemzet lehet boldog és szerencsés, mely tudományosan képzett érvvel rendelkezik, ezt mind átérezve teljesítette magas állásához mértén az iskolák látogatását”*.³⁶ Mindebből világosan le lehet vonni a méltató és dicsérő szövegeken kívül is azt a következtetést, hogy a sokadik pozitív visszaigazolás után úgy tűnik Hertelendy valóban szívügyének érezte az oktatás fejlesztésének és a társadalom iskolázottságának növelését, s jó viszonyt ápolt az értelmiségiekkel, újságírókkal, tanintézetekkel, tantestületekkel is. Ami nem véletlen, hiszen a vármegyei közigazgatás élén álló főispán azért is felelt, hogy a központi kormány rendelkezéseit – a tanügy esetében Eötvös József 1868-as népiskolai törvénye – sikeresen végrehajtsák a vármegyékben, s az önkormányzatokban. Az 1868. XXXVII. tc. előírta, hogy a korábbi népiskolákat

³⁵ Hírek. Zala-Somogyi Közlöny. Nagykanizsa, 1873. június 1. 44. szám 3. p.

³⁶ Hírek. Zala-Somogyi Közlöny. Nagykanizsa, 1873. június 1. 44. szám 3. p.

hatosztályos elemi tanintézetekké kell átszervezni, s emellett a tankötelezettséget is bevezette, amihez több ezer új tanteremre, s intézetre volt szükség.³⁷

A zalai sajtó, s főként a Zala – Somogyi Közlöny egyébként a népiskolai törvény megszavazása után nyomon követte a közlekedési, építési beruházások mellett a közoktatás állapotának alakulását is. A vármegye iskolahálózata Eötvös József rendelkezése előtt a szomszédos régiókhoz képest is elmaradottabb volt.³⁸ Már 1869-ben leközltek egy statisztikai kimutatást, melyben arról számolnak be, hogy Zala vármegye tanügyi állapota elmaradott: *„Zala megye 1869-iki iskolai állapotának statisztikai kimutatása egészben nem készültetvén máig sem el, mert az e megyében létező 725 község közül 602 község küldötte be kimutatását, a többi visszatartá vagy elhanyagolá. A beküldöttekből is szomorú jelenség mutatkozik e megye tanügyi állapotáról.”*³⁹

1873 júniusában Hertelendy folytatta körútját, s a következő állomása Sümeg városa volt, ahol Keszthelyhez és Nagykanizsához hasonlóan is a helyi tanintézetet látogatta meg, s ahol szintűgy szívélyes fogadtatásban részesült. *„Mi ez? Ünnepe van-e, avagy kit illet eme tüntetés? Igen, ünnepe van atyafi, ünnepe az ország választottja, a megye közszeretett főispánja körünkbe érkezik, s megmutatja neked jó hazafi, hogy a tanügyért a nagyok tudnak és akarnak lángolni”*⁴⁰ – vezette fel magasztosan a látogatás hírét a Zala-Somogyi Közlöny szerzője. Sümegben Czelinn József reáltanodai tanár is dicsérő szavakkal méltatta a főispánt, kiemelve országgyűlési képviselőként sokat tett azért a kormánnyal tárgyalva, hogy a zalai város csőd szélére került oktatási intézménye megmaradjon és tovább működjön: *„Üdvözlöm méltóságodat, miután kijárva intézetünk végvonaglásában érintett életrevalóságát a magas kormány előtt oly melegen pártfogolván, oly hathatósan képviselve az ébresztést”*⁴¹

A főispán júliusban Letenyét látogatta meg, ahol a település és környékének első tanintézetének alapításánál működött közre, aminek az építését egy helyi földbirtokos, s a 47-es honvédszászlóalj volt tisztje, Czigány Bertalan kezdeményezése tette lehetővé.⁴²

³⁷ Kozári Mónika: A dualizmus kora 1867-1914. Bp., 2009. (Kossuth Kiadó) 22. p.

³⁸ Zala megye történelmi olvasókönyve. Helytörténeti szöveggyűjtemény. Zalaegerszeg, 1996 (Zala (Vár)Megyei Levéltár) 248. p.

³⁹ Tanügy. Zala – Somogyi Közlöny, 1869. december 25. 51. szám 1. p.

⁴⁰ Brucker Alajos: Sümeg, június 14. 1873. Zala-Somogyi Közlöny, 1873. június 22. 50. szám 2. p.

⁴¹ Brucker Alajos: Sümeg, június 14. 1873. Zala-Somogyi Közlöny, 1873. június 22. 50. szám 2. p.

⁴² Tuboly Viktor: Muravidéki salson. Zala-Somogyi Közlöny, 1873. július 20. 58. szám 2. p.

Ehhez az eseményhez sajtó munkatársai is nagy lelkesedéssel viszonyultak, ami azt is tükrözte, hogy az emberek nemcsak hogy támogatták, hanem lelkesedtek is minden kisebb újítás után, amire nagy igény volt.

A lap fennkölt és ünnepélyes szavakkal tette közhírré az iskolalapítás eseményét: *„Szent Adorjának nagy ünnepe leend a jövő augusztus hó elején. Ez ünnep azonban nem csupán Szent Adorjáné hanem mindannyiunké. Augusztus első napjaiban tartatik a szentadorjáni iskola alapkövetétele, mely Czigány Bertalan ottani földbirtokos úr rendezi, s magasztos ihletséggel fogta fel horderejét azon napnak, melyen az iskola alapköve ott letétni fog, s melyet épp azért a megye számos tekintélyes férfának, s a megye főispánjának is meghívása által még ünnepeltebbé tenni óhajt, s mint jól értesült forrásból tudom Hertelendy Kálmán lelkes főispánunk meg s fog ott jelenni személyesen annál inkább mert történelmileg is nevezetes az, hogy oly vidéken emeltetik a népnevelésnek ezen szent épülete, hol 10-15 községet összevéve – emberemlékezet óta nem volt és máig nincs iskola”⁴³*

2.6 Zala vármegyei polgárok levelei Hertelendy Kálmánhoz

Azonban a sajtó nem csupán tudósított, hanem közvetített is azáltal hogy leközlölte a főispánnak szóló olvasói leveleket. Az egyik ilyen levél a baksai választókerületből érkezett 1873 május 1-én. Ebben a levélben arra kéri Hertelendy Kálmánt hogy vonja vissza egy Gáspár Ferenc nevezetű szabó útbiztosi pozícióba való kinevezését, ugyanis ő szakmájából kifolyólag inkompetens ezen a területen. A levél szerzője azonban egy konstruktív javaslattal is előállt, s két szakavatott, Udvary Jenő és Soós Imre nevezetű mérnököket javasolt a szabó helyébe, akik hozzáértő szakemberek. Hozzáértő szakemberekre pedig szükség volt egy olyan időszakban, amikor a közlekedés modernizációja prioritás volt, s egy olyan munkakörben mely az úthálózat karbantartásáról és felügyeletéről szólt. A szerzők a levélben gúnyosan ki is fejezték elégedetlenségüket a kinevezés miatt: *„Hírszerint Gáspár Ferenc nőszabó igen óhajtható volna, ha a magas pártfogó ki kinevezését keresztül vitte nyilvánosságra merné hozni azon érdemeket melyeket a szabó műhelyben jobban lehet az útbiztosi állásra szerezni, mint a mérnöki foglalkozással.”⁴⁴*

⁴³ Tuboly Viktor: Muravidéki salson. Zala-Somogyi Közlöny, 1873. július 20. 58. szám 2. p.

⁴⁴ B. G.: Baksa, május 1. 1873. Zala-Somogyi Közlöny, 1873. május 11. 38. szám 2. p.

Dr. Buchwald Mór Balatonfüredről írt egy levelet, melyben a fürdőhely környezetének zöldítésére tesz javaslatot. A szerző a levélben felhívja a figyelmet arra, hogy Balatonfüreden a strandfürdőt meg kell reformálni, a környezetét egészségesebbé kell tenni, ugyanis a szél által felvert porfelhő károsítja az ott üdülő emberek egészségét. Emellett Écsy László fürdőfejlesztésre vonatkozó törekvései mellett is kiáll, s arra szólítja fel Hertelendy Kálmánt, mint főispánt hogy intézkedjen a fasorültetés ügyében, mely a szerző szerint megoldaná a porfelhő problémáját, s egyúttal anyagi forrásokkal is segítsen megvalósítani a fürdőigazgató terveit.⁴⁵

2.7 Járványhelyzet Zala vármegyében, Hertelendy Kálmán karitatív tevékenysége

Teendők tehát bőven akartak a főispáni hivatal számára, főleg amikor járványhelyzet volt. A 19. században gyakoriak voltak a kolerajárványok, s ilyenkor a hagyományos egészségügyi óvintézkedéseken felül a betegségben elhunytak hozzátartozóiról, árvává lett gyerekekről, kiszolgáltatott özvegyekről is gondoskodni kellett. A jótékonyági akciókból Hertelendy is kivette a részét, erről egy sümegi eset is tanúskodik. Sümegben egy Bakai István nevezetű tisztviselőt bíztak meg azzal, hogy a legszegényebbek számára gyűjtsön anyagi forrásokat tápszer vásárlására. Hertelendy Kálmán volt a legbőkezőbb adakozó, 5 forintot adományozott a közösségnek.⁴⁶

A főispán 1873 decemberében amikor az egész országban elterjedt a kolerajárvány, s szedte tömegesen a áldozatait azonnal cselekedett, s a Zala-Somogyi Közlönyben megjelentetett felhívásában átfogó és szervezett jótékonyági akciót hirdetett, hogy a megye összes jómódú földbirtokosa, gazdag polgára adakozzon egy közös járványhelyzetre létrehozott pénzalapba aminek a bevételét a legszerencsétlenebbek, legkiszolgáltatottabbak között fogják szétosztani: *„Bizalomteljes tisztelettel fordulok tehát megyénk honszerető lakosságához, azon kéréssel, hogy a járvány áldozatainak gyámok nélkül maradt árvái és özvegyei segélyezésére s azok nyomorának enyhítésére jótékonyágát gyakorolván, e szent célra adakozni szíveskedjék”* – olvasható a felhívásában, melyben leszögezte hogy az elesettekkel való szolidaritás

⁴⁵ Dr. Buchwald Mór: Tárcacikk Balatonfüredről. Zala-Somogyi Közlöny, 1873. augusztus 31. 70. szám 1 – 2. p.

⁴⁶ Hírek. Jótékonyág. Zala-Somogyi Közlöny, 1873. október 23. 85. szám 3. p.

együttal nemes hazafiúi cselekedet is.⁴⁷ A felhívás eredményesnek bizonyult, a megye leggazdagabb polgárai bőkezűen adakoztak.

„*A zalamegyei nemesi pénztár valóban nemes módon cselekszik*” olvasható a Zala-Somogyi Közlöny tájékoztatásában.⁴⁸ Maga Hertelendy Kálmán is jócskán kivette a részét a jótékonykodásból, az árvák segélyezésére 500, emellett pedig a polgári iskola működtetésére 6000 forintot ajánlott fel a vagyonából. A karitatív tevékenység azonban itt még nem állt meg, az adományszállítmányok folyamatosan érkeztek.⁴⁹

A főispán a következő esztendőben is intézett felhívást a megye gazdag polgáraihoz, az úrihölgyeket is bevonva az akcióba, akik különböző értékes műtárgyakat adtak be a közösbe szintűgy több száz forint értékben többek között dohánytartót, szivartartót, hímzett ruházatokat, cukorszelencéket, üveg poharakat. Volt aki nagy összegű készpénzadománnyal is segített a tárgyakon felül. Hertelendy Kálmán ezúttal sem volt szűkmarkú, az árvák és az iskola mellett a hadirokkantaknak is adományozott több mint 1000 forint értékben. Emellett patriotizmusáról is tanúskodva, az 1848-1849-es szabadságharc emlékeztétét is buzgón ápolni akarta, ennek céljából több mint 500 forintot fektetett egy Batthyány-szobor megalkotásába és felállításába.⁵⁰

A karitatív akciók több hónapig tartottak, mely során számos özvegyen és árván segítettek, mindemellett Hertelendy tombolázásokat is szervezett, melyből a királyné is kivette a részét. Egy művészi szekrényt ajánlott fel elárverezésre, melyet a főispán 100 forintért vásárolt meg. Mivel Hertelendy Kálmán bortermeléssel is foglalkozott a lesencetomaji birtokán, a balatonfüredi szeretetháznak több ezer szőlővesszőt adományozott ezzel is egy nemes és jólelkű gesztust téve az árván maradt gyerekeknek.⁵¹

2.8 Hertelendy Kálmán főispán és a közoktatás, közigazgatás problémáinak kezelése

1874 február 3-án nyílt meg az év első közgyűlése, mely Hertelendy újévet köszöntő nyitóbeszédjével kezdődött, melyben közölte a hallgatósággal Deák Ferenc betegségének hírét, s a megyegyűlés nevében jobbulást kívánt neki. A „haza bölcse” végül

⁴⁷ Hertelendy Kálmán: Felhívás Zalamegye főispánjától. Zala-Somogyi Közlöny, december 14. 100. szám 1. p.

⁴⁸ Hírek. Zala-Somogyi Közlöny, december 14. 100. 1. p.

⁴⁹ Hírek. Zala-Somogyi Közlöny, december 14. 100. 1. p.

⁵⁰ Helyi hírek. Jótékonyosság. Zala-Somogyi Közlöny, 1874. január 25. 8. szám 3. p.

⁵¹ Helyi hírek. Adományozás. Zalai Közlöny, 1874. április 23. 33. szám 4. p.

nem gyógyult ki a betegségéből, 1876-ban halt meg szívinfarktusban a már egyesült Budapesten. A gyűlés megnyitása után a bizottsági tagok felszólalása következett, melyet Sklubics László kezdett a marhavész témájában vitát kezdeményezve. A században a kolerajárvány mellett a marhavész is komoly fenyegetést jelentett, megtizedelte a szarvasmarhaállományt, a még élő állatokat kötelezően otthon kellett tartani, ugyanis a marhavásárokat melyek a gazdák egzisztenciája szempontjából létfontosságú volt, betiltották. Ennek megszüntetése érdekében szólalt fel Sklubics László aki a gazdák nyomorba süllyedésének veszélyére hívta fel a figyelmet. Végül miután a bizottságból többen is megerősítették az álláspontját, az alispán Cutor Imre is elfogadta az erről szóló indítványt. Ezután egy feszült vita következett a közgyűlésben, miután Csillagh László az egykori 47. honvédszászlóalj tisztje, liberális politikus, s bizottsági tag által bejelentett, a megyeháza kiépítéséről szóló indítványt nem tűzték napirendre a hivatalos protokollszabályok be nem tartása miatt. Úgy tűnik, hogy a megyét vezető bürokrácia igyekezett szabályszerűen, és a törvényesség szellemében működni, ami mindenkire vonatkozott még az olyan befolyásos emberekre is mint Csillagh Lászlóra.⁵² Ettől függetlenül az év nehezen indult nem csupán a múlt évben kitört járványok, hanem az azok által okozott gazdasági válság, s a feszült közhangulat miatt is.

1874. májusában Hertelendy Kálmán velős beszéddel nyitotta meg a vármegyei közgyűlést, egyenesen számonkérve a jegyzőket amiért hanyagul végzik a munkájukat, s emiatt hiányos mindig az adószedésből származó bevétel. A főispán azt javasolta, hogy a bizottság nevezzen ki egy küldöttséget, ami ellenőrzi az adónyilvántartást és adóbeszedésért felelős közigazgatási tisztviselőket. Mindebből arra is következtethetünk hogy Hertelendy a törvények és a közteherviselés szigorú betartatásának híve volt. A törekvése teljesült, habár küldöttséget nem küldtek ki, a magasabb rangú szolgabírókkal végeztették el ezt az ellenőrző, felügyelő feladatot, s hogyha valamelyik tisztségviselő lebukott, akkor hivatalból eljárást, vizsgálatot indítottak vele szemben.⁵³

A gyűlésen az alispán is ismertette a negyedéves jelentését, a fő téma ez esetben a tisztviselői gárda munkamorálja, és alkalmassága volt. Másnap a közgyűlés kegyelmi ügyet tárgyalt, olyan elítéltek esetében akik ezért lettek bűnösnek nyilvánítva, s

⁵² Helyi hírek. Zalai Közlöny, 1874. február 1. 10. szám 2. p.

⁵³ Nagykanizsa, május 13. 1874. Zalai Közlöny, 1874. május 17. 40. szám 1. p.

megbüntetve mert a szüreti időszakban nem tartották be a szüretelés határidejét, s egyéb szigorú szabályrendeleteket. A tetteseket végül szabadon engedték, de heves vita bontakozott ki a közgyűlésen, az alispánon többnyire a következetességét és a törvények iránti elköteleződést kérték számon, mivelhogy ő utasította a szolgabírókat arra, hogy tartassák be szigorúan a szürettel kapcsolatos szabályokat. A gyűlésen az indulatok is elszaporodtak, de egy Glavina Lajos nevezetű bizottsági tag megnyugtatta a kedélyeket.⁵⁴

Fontos kiemelni még egy augusztusi közgyűlést ami taglalja az 1874-es állapotokat. Itt az alispáni jelentés arról számol be, hogy az elmúlt negyedévben gyakoriak voltak a tűzvészek, a természeti csapások, gyilkosságok és öngyilkosságok is. Ennek az okát többek között abban látták, hogy a közmunkaprogramban foglalkoztatottakat nem fizetik ki rendesen, mivel fizetése képtelen a kincstár, s emellett a hanyag iskoláztatás, iskolakerülés is rossz hatással van a társadalom fejlődésére. A hanyag iskoláztatás oka gazdasági természetű volt, hogyha a családnak szüksége volt munkaerőre, akkor a gyermek számára a munka volt előtérbe helyezve, s nem az iskola így nehéz is lehetett betartatni az Eötvös-féle népoktatási törvényben előírt tankötelezettséget. Ellentétben a tüzesetet tudták kezelni azzal egy másik bizottsági tag indítványa nyomán, hogy a községek testületeivel betartatták azt az utasítást hogy büntessék meg azokat akik égisveszélyes helyen, csűrnél vagy háznál dohányzik, gyújtogat gyufát, vagy értékesít-e erre a célra. A tűzoltó fecskendő beszerzését a községek testületeire bízták, ezzel is enyhítve a központi bürokrácia terheit.⁵⁵ Összességében elmondható, hogy a vármegye közgyűlés rugalmasan lépést tudott tartani az eseményekkel.

A hanyag iskolázottság problémájáról bizonyára a főispán is nagyon jól tudott, ezért is tartotta létfontosságúnak minden egyes iskola megalakulását, védelmét, megmentését a csődtől, ellehetetlenülésétől. 1874 szeptemberében tették le Hertelendy Kálmán közreműködésével a kereskedelmi polgár iskola alapkövét, melynek megalapításában nagy szerepe volt jóbarátjának, egykori katonatársának és párttársának, Csillagh Lászlónak. A tudósítás szerint Hertelendy a felszólalásában „szent ügyről” beszél és hálás köszönetet mond minden hozzájárulónak, és kezdeményezőnek.

⁵⁴ Zalamegyének bizottmányi évnegyedes ülése. Zalai Közlöny, 1874. augusztus 6. 63. szám 1. p.

⁵⁵ Zalamegyének bizottmányi évnegyedes ülése. Zalai Közlöny, 1874. augusztus 6. 63. szám 1. p.

Keszthelyen kívül Zalaszentgróton is meglátogatott egy tanintézetet, amelyet a helyi zsidó hitközség működtetett.⁵⁶

Hertelendy látogatására azért volt szükség, mert úgy vélték, tekintélyes és nagyhatalmú emberként nyomást tud gyakorolni a hitközségre mely meg akar szabadulni az iskolától anyagi okok miatt, ezt gondolhatták a polgárok. A zalaszentgróti iskola izraelita vallású volt, nem tartozott a község alá, így a finanszírozást, működést is egyedül kellett megoldania világi intézményektől függetlenül, ezáltal ki is volt szolgáltatva a hitközség előjáróinak kénye-kedvének. Annak az oka, hogy a hitközség vezetői miért elleneztek a gyermekek iskoláztatását, oktatását nem találunk magyarázatot a sajtó tükrében, viszont az valószínűsíthető hogy nem tudták keresztülvinni a tervüket, ugyanis megjelent náluk egy szolgabírónál is nagyobb hatalmú közbizalmi méltóság, aki szinte minden hatalmi befolyását, kapcsolatrendszerét és vagyonát is „tanügy barátként” az oktatásfejlesztés, iskolaalapítások ügyének szentelte. S mint a megye első embere a helyi vezetők önkényeskedését és rossz gazdálkodását nem hagyhatja figyelmen kívül. Hertelendy látogatása előtt szolgabíró próbálta vigyázni a helyi iskolát, aki szintúgy rangosabb tisztséget töltött be mint szekularizált országban egy vallási vezető, de ha a megye legnagyobb hatalmú urát is segítségül kellett hívni, valószínűleg nagyon makacsok voltak. *„Lackenbauer felkéri tehát Őméltóságát, méltóztassék az ügyet pártolásába venni, hogy a kötelességet szegők terve ne sikerüljön. Végül még Istent kéri, hogy ily jeles tanügybarátot honfit és Zalamegye érdemdús főispánját ilyen sokáig drága hazánk és tanügyünk javára tartva meg.”* – idézte a lap az eseményeket.⁵⁷ Hertelendy Kálmán erre a kérésre reagálva figyelmeztette a hitközség vezetőit hogy retorziókra számíthatnak ha tovább folytatják az iskolaellenes tevékenységüket, s szólt az iskola polgárainak hogy jelentsék fel az előjárójukat a szolgabírónál, hogyha megint megkísérlik ellehetetleníteni az intézményt.⁵⁸

A szentgróti zsidó hitközség ügye azonban csak egy kis szelete volt az iskolakimaradás és az iskoláztatás elhanyagolásáról szóló problémának, mely az egész vármegyét – valószínűleg a vidéki Magyarország többi régiójával együtt – érintette, s

⁵⁶ Helyi hírek. Zalaegerszeg. Zalai Közlöny, 1874. szeptember 24.-én, 77. szám 3. p.

⁵⁷ Zalaszentgrót 1874-iki június hó 16. Zalai Közlöny, 1874. június 4. 45. szám 3. p.

⁵⁸ Zalaszentgrót 1874-iki június hó 16. Zalai Közlöny, 1874. június 4. 45. szám 3. p.

ezen az állapoton a tömeges iskolaépítések sem segítettek.⁵⁹ Az 1874-ik évi novemberi közgyűlésének sajtóban közölt jegyzőkönyvében olvasható az alispáni jelentés, mely rávilágít arra, hogy a kormányzat központi törvényeit nehezen lehetett betartatni azok számára, akiknek gazdasági okokból szükségszerű a gyermek otthontartása. Ahogy a jegyzőkönyvben olvasható: „*az oly nagyfontosságú tanügy állapotát illetően habár több tekintetben örvendetes és dicséretes buzgalomról tanúskodó előhaladás tényei tűnnek ki az alispáni évnegyedes jelentés ide vonatkozó részéből, a még leküzdést és eltávolítást igénylő hiányok közül főleg és különösen azon körülmény vonta magára a közgyűlés figyelmét, mely szerint némely járásban a gyermekek rendes iskolába járatása tekintetében nem szereztek kellő fogantat a törvény által rendelt kötelezettségének*” – ez a bizonyos törvény az 1868-ban meghozott Eötvös-féle népoktatási törvényhez kapcsolódik, mely a 38. cikkelyében előírta, hogy az iskolai oktatásból kimaradozó gyerekek szüleit és gyámjait meg kell büntetni.⁶⁰

2.9 A muraközi kérdés

A marhavész, a kolerajárvány, az iskoláztatás mellett volt még egy sürgető ügy amit Hertelendy Kálmánnak, s a közgyűlést vezető bizottsági tagoknak meg kellett oldania. Legalábbis erre kérték őket nyílt levél formájában a Zala-Somogyi Közlöny 1875-ös januári számában. A nyílt levél nyelvezetéből is kitűnik hogy a „muraközi kérdés” nagy félelmeket gerjesztett az ott élő magyarokban, a főispánhoz címzett kérés is inkább tűnt könyörgésnek semmint hivatalos kérvénynek ami korántsem véletlen. Mivel Hertelendy Kálmán már bizonyította azt a zalavári apátság függetlenségének kiharcolásával hogy ha latba veszi a kapcsolatait, s kihasználja az uralkodóval való bizalmas kapcsolatát, akkor a horvát – magyar viszonyt is helyre tudja állítani, ami a vármegye érdeke is volt, hiszen Zala vármegye közvetlen szomszédja Horvátország, s a hatásköréhez tartozó Varasd és Csáktornya településeken jelentős számú horvát közösség élt. Lényegében a társadalmi béke előmozdítását várták el a főispántól.⁶¹

Fontos megjegyezni, a horvát – magyar kapcsolatokban a legnagyobb ellentét az 1830-40-es években kezdett elmélyülni, amikor a horvátok gondolkodásában megjelent

⁵⁹ Évi jelentés. Zalai Közlöny, 1874. november 12. 91. szám 1. p.

⁶⁰ Zalamegye bizottmányi ülésének jegyzőkönyvéből. Zalai Közlöny, 1874 november 19. 93. szám 3. p.

⁶¹ M.: Muraköz, december 31. Zalai Közlöny, 1875. január 10. 3. szám 1. p.

az illírizmus, ami egy horvát nacionalista eszmeiség volt, mely segítette az Osztrák-Magyar Monarchia létét ellenző, s a szlávokban nemzettudatot, s függetlenségi akaratot ébresztő pánszlávizmus terjedését is.⁶² A nyílt levélben a helyzet súlyosságát is demonstrálva a szerző múltbéli történetekkel is példálózik, kiemelve Josipovich Antalt, aki 1844-ben több száz magyarpárti nemest gyűjtött maga köré annak a céljából, hogy véget vessenek a magyarellenes nacionalisták, illiristák szervezkedésének.⁶³

Később őt Jellacic bán bebörtönöztette, s vagyonát, birtokát elkoboztatta. 1845-ben a horvát magyar párti és az illír horvát párti képviselők összecsapása a szaborban addig fajult, hogy több ember halálát, vagy súlyos sérülését okozta. Zágrábból ennek következményeként kiűzték a magyarpárti túrmezei nemeseket, volt akit bebörtönöztek, az országgyűlésben pedig önkényesen leszűkítették a törvényhozói jogkörüket.⁶⁴ A levél szerzői tulajdonképpen joggal tartottak attól, hogy ezek az ellentétek kiújulhatnak, melyek veszélyt jelentenének az 1868-as horvát – magyar kiegyezés utáni békés viszonyokra. Szót említettek egy Csáktornyan felállítandó horvát – magyar tanítóképző iskoláról is, amelyet a helyzet radikalizálódása miatt hosszú idők óta nem tudtak felállítani.⁶⁵

A muraközi kérdés eljutott a vármegye döntéshozóihoz is, a Zala-Somogyi Közlöny február 3-án összeülő közgyűlésről szóló tudósításából azonban kiderül, hogy nem szenteltek olyan nagy figyelmet az ügynek, azonban az eseményt megnyitó Hertelendy Kálmán felszólalásában szóba került. A főispán beszédje nagy népszerűséget aratott a hallgatóság berkeiben. Ez is mutatja azt, hogy Hertelendy egyébként jó szónok volt, s lelkesítően tudott hatni az emberekre. *„A bizottság megéljenezte, lehetett látni miképp a kedélyek örömtől áthatottan élvezték azt, mit szeretett főispánunk tapasztalt szilárd jelleme önzetlen hazaszeretetéből minden körülmények közt remélhetett”* – ezekkel a sorokkal informálta az olvasókat a lap a közhangulatról. Hertelendy beszédjében hangot adott egy fontos akaratának, mely arra irányult hogy a magyaroknak

⁶² Magyar Katolikus Lexikon. T. túrmezei nemesi terület.

<https://lexikon.katolikus.hu/T/t%C3%BArmezei%20nemesi%20ker%C3%BClet.html> (Letöltve: 2024.04.25. 9:52)

⁶³ M.: Muraköz, december 31. Zalai Közlöny, 1875. január 10. 3. szám 1. p.

⁶⁴ Magyar Katolikus Lexikon. T. túrmezei nemesi terület.

<https://lexikon.katolikus.hu/T/t%C3%BArmezei%20nemesi%20ker%C3%BClet.html> (Letöltve: 2024.04.25. 9:52)

⁶⁵ M.: Muraköz, december 31. Zalai Közlöny, 1875. január 10. 3. szám 1. p.

saját független nemzeti bankja legyen. A nemzeti bank kérdésének napirendre tűzése nem volt véletlen, Hertelendy ezzel akarta meghaladni a politikai ellentétet.⁶⁶

„Beszédjének fő részét képezte azon mélyen átérzett és határozott jellenben feltüntetett mondata, hogy sem kormányunk, sem parlamenti életünk jelen zilált pártviszálytól üldözött állapotában a haza óhajainak meg nem felelhet...” – olvasható a tudósításból mely arra is rávilágít, hogy Hertelendy Kálmán hitt a nemzeti egységben, s ennek érdekében hajlandó volt kompromisszumokra, s a konszenzusteremtésre épülő politikát folytatni. A főispán a muravidéki kérdésről is szót ejtett, a cikk beszámolója szerint konkrét intézkedéseket nem szorgalmazott, csak néhány letargikus sor olvasható a tudósításban arról, hogy a horvát-magyar kérdés „megbűvölve” van, s sem a kormány, sem a megye nem tud kellő eréllyel fellépni az ügyben.⁶⁷

A Zala-Somogyi Közlönyben közvetlenül a legutóbbi megyei közgyűlés után, a „muraközi kérdés” megoldását sürgetők újabb nyílt levélben üzentek a vármegye döntéshozóinak, amelyben kifejezték azon aggodalmukat, hogy a vármegye vezető tisztségviselői nem hoztak a közgyűlésen konkrét erélyes intézkedéseket, csupán Hertelendy Kálmán lelkes felszólalása törte meg a csendet a kérdés körül. *„Bizton reméltük, hogy a közelebbi elmúlt évnegyedes közgyűlés melyesen hangsúlyozza Zalamegye hazafias kívánalmát végre valahára meghozza Muraközre a föltámadás, a boldog egyesülés örömnepét, azonban a főispáni megnyitó lelkes beszédében visszhangzott csak a közóhaj, hisszük a jövő gyűlésen másképp lesz azért, e reményben ismételjük e kérdés nagy horderejét, nagy fontosságát, e reményben szállunk ismét síkra”* – a közleményben az erélyesebb intézkedésekre való felhívás mellett azt az akaratot is kinyilvánította a nyílt levél szerzője, hogy Muraköz magyarosítását, vagyis a Dráva és Mura közti területeken élő horvát közösség kulturális asszimilációját minél előbb végre kell hajtani a helyi egyházi és oktatási élet berkeiben.⁶⁸

„Magyar egyházat, magyar papot, magyar tanítót adjatok Muraköznek, hogy-e magát büszkén emelt fővel magyarnak valló polgár nyelvben, érzelemben és hazafiságban eggyéolvadván velünk, megiffodva, megizmosodva tűnjön elő Árpád nemzete a

⁶⁶ Megyei közgyűlésből. Zalai Közlöny, 1875. február 14. 13. szám 1. p.

⁶⁷ Megyei közgyűlésből. Zalai Közlöny, 1875. február 14. 13. szám 1. p.

⁶⁸ Török Ernő: Az a régi óhaj. Zalai Közlöny, 1875. február 25. 16. szám 1. – 2. p.

*földművelés, ipar, művészet és tudomány terén, a legszentebb kapocs által összekötve, kölcsönösen egymáshoz ragaszkodva, egyesült erővel fáradozva lépjük túl azon nagy jóslatot „Magyarország nem volt, hanem lesz” – az összes világ bámulva ismerje el a haladó, viruló ezeréves Magyarország nagyságát, fényét és hatalmát” – a nyílt levélben világosan kifejezte a szerző nacionalista, asszimilációra törekvő nemzetiségpolitika igényét.*⁶⁹

*„Mi magyarok annyi idegen elem közé szigetelve, elszakadva véreinktől nemzetiségi politikánkban nagyon is méltányosak, nagyon is engedékenyek vagyunk és voltunk de legcsekélyebb jóakaratot, egy parányi elismerést sem tapasztaltunk, tehát ha ilyen eredményt mutatott a múlt, s ilyen a jelen, ne legyünk annyira engedékenyek, annyira méltányosak eszélyesség szempontjából, hacsak önmagunkat eltemetni nincs szándékunk és ha akarjuk megvalósítani ama nagy jóslatot: „Magyarország nem volt, hanem lesz” – olvasható a levélben, mely rámutat arra, hogy az etnikai kisebbségekkel toleráns, jogkiterjesztés elvére épülő Eötvös Józsefhez, Deák Ferenchez kötődő szabadelvű törvénnyel nem mindenki tudott azonosulni, a szerző túl engedékenynek, és túl méltányosnak minősítette, ezzel szemben a magyarság érdekeit előtérbe helyező politikát hirdetett a múltban elszenvedett sérelmekre hivatkozva.*⁷⁰

3. Hertelendy Kálmán lemondása a főispáni pozícióról és a halála

A muraközi kérdés megoldása még váratta magát, Hertelendy Kálmán főispánnak azonban nem volt sem ideje, sem ereje ezzel az üggyel foglalkozni, ugyanis 1875 nyarán már súlyos betegség gyötörte. A Zala-Somogyi Közlöny júliusi számában sajnálkozó hangvételű közleményt olvashatunk a főispán megbetegedéséről: *„Hertelendy Kálmán köztiszteletű főispánjának aggasztó betegségéről veszünk hírt, vajha mielőbb az ellenkezőt írhatnák”*⁷¹. A főispán állapota a kezdetekben bár javulást mutatott, a betegséget nem tudta legyőzni. 1875. augusztus 29-én lemondott a megbízatásáról, amit Ferenc József uralkodó el is fogadott. A közlöny így fogadta Hertelendy lemondását: *„Hertelendy Kálmán Zalamegye főispánja az állásáról csakugyan lemondott a lemondása őfelsége által el is fogadtatott. Sajnálatusunknak adunk kifejezést, midőn a sok*

⁶⁹ Török Ernő: Az a régi óhaj. Zalai Közlöny, 1875. február 25. 16. szám 1. – 2. p.

⁷⁰ Török Ernő: Az a régi óhaj. Zalai Közlöny, 1875. február 25. 16. szám 1. – 2. p.

⁷¹ Helyi hírek. Zalai Közlöny. 1875. július 29. 62. szám 4. p.

*jóakarát, tiszta meggyőződés és szeplőtlen hazafiság érzetével bírt, nemes férfiú roncsolt egészségi állapota miatt a közügyek szolgálatától visszalép. Adja Isten, hogy ez csak egy időre történjék”.*⁷² Az 1875-ös őszi negyedéves vármegye közgyűlést az ő jelenléte nélkül tartották meg, a leköszönő főispán november 18-án hunyt el.⁷³

4. Összegzés

Hertelendy Kálmán egy nagy múltú, nagy presztízszű középnemesi család sarjaként nagy esélyekkel vághatott bele a politikába. Már ifjúkorától kezdve építette a kapcsolati tőkét Zala vármegye politikai elitjével, többek között Deák Ferencsel, ami stabil alapot nyújtott neki a politikai karrier beindításához. Népszerűségét azonban nem csupán a kapcsolatainak, hanem az 1848-1849-es szabadságharcban való aktív és hősiess részvételének is köszönheti. Hertelendy igyekezett méltó utódja lenni felmenőinek. Apjához hűen nagyon érdeklődött a közélet és a közügyek iránt, meglátásom szerint világnézetében a konzervatív és a liberális eszmék is ötvöződtek. Támogatta a népművelés és az iskoláztatás ügyét, híve volt a lakossággal való közvetlen kapcsolattartásnak, amiről tanúbizonyságot adnak a községekben, városokban tett gyakori látogatásai, s az egész vármegyét bejáró körútjai is. Mindenhol ott volt, ahol lennie kellett, s ahol szükség volt rá. Egy igazi lokálpatrióta vezető volt.

⁷² Helyi hírek. Zalai Közlöny. 1875. augusztus 29. 71. szám 2. p.

⁷³ Helyi hírek. Zalai Közlöny. 1875. november 21. 95. szám 2. p.

5. Felhasznált irodalom

Szakirodalom:

- Foki Ibolya: Honvéd századosból főispán: Hertelendy Kálmán 1820-1875. In: Őrnagyok, századosok, hadnagyok: a 47. honvédsászlóalj tisztjei 1848-1849. Szerk: Molnár András. Zalaegerszeg, 2021. (Magyar Nemzeti Levéltár Zala Vármegyei Levéltára)
- Karácsony György: Zalaapáti község monográfiája. Zalaszentgrót, 2000 (Asperján László)

Sajtóforrások:

- Zala-Somogyi Közlöny (1869 – 1872)
- Zalai Közlöny (1872 – 1875)

Weboldalak:

- arcanum.com (Arcanum)
- lexikon.katolikus.hu (Magyar Katolikus Lexikon)
- net.jogtar.hu (Netjogtár)